

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR V
VOLUME 5

Accepted on December 27th 2016, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2017

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 27. децембра 2016. године, на основу рецензија академика
Насе Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

© Српска академија наука и уметности, 2017

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
19. I 2016 – 13. XII 2016.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Plasma electronics : applications in microelectronic device fabrication / Toshiaki Makabe, Zoran Lj. Petrović</i>	11
<i>ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ. Књ. 1–2, Зборник у часи Мирјане Живојиновић / уредници Бојан Миљковић, Дејан Целебџић</i>	29
<i>Сенїандрејски зборник. [Књ. 1–4] / уредници Дејан Медаковић, Динко Давидов</i>	41
<i>Деїињсїво / Динко Давидов</i>	41
<i>Научно наслеђе Радомира Д. Лукића : зборник радова са научної скуїа одржаног 11–12. децембра 2014. / уредници Данило Басїа, Сима Аврамовић</i>	51
<i>Фази линївисїика / Милораг Радовановић</i>	65
<i>Наїїиси исїоријске садржине у зидном сликарсїву. Том 1, XII–XIII век / Гојко Субоїић, Бојан Миљковић, Ирена Шїадијер, Ида Тої</i>	81
<i>Моћ и їревласї : Тукидидова їолиїичка мисао / Косїа Чавошки</i>	93
<i>Оїашевић / [їексїови] Ирина Субоїић, Бранислав Димїиријевић, Јован Чекић</i>	105
<i>Три їоеме / Маїија Бећковић</i>	119

Дан Библиоџеке САНУ џосвећен Вуку Сџефановићу Караџићу	137
Вук Сџефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нага Милошевић-Ђорђевић	137
Свети Гирило и Методије и словенско џисано наслеђе : 863-2013 / [уредници Јованка Радић, Викџор Савић]	157
Образовање : развојни џојенџијал Србије : зборник радова са научној скуџа одржаној 23. и 24. новембра 2012. џодине / уредник Александар Косџић	169
Двесџа џодина од рођења Јосифа Панчића / уредник Владимир Сџевановић	183
Флора бриофџија Србије. [Књ.] 1, Тресетџнице (Sphagnophyta) / Марко Сабовљевић ; уредник Владимир Сџевановић	183
Ономасџика ценџралној Косова / Милетџа Букумирић ; џлавни уредник Александар Лома	207
Ономаџолошки џрилози. [Књ.] 22 / џлавни уредник Александар Лома	207
Први балкански раџ 1912–1913 : истџоријски џроцеси и џроблеми у светџлосџији сџоџодинишњеј искусџва / уредник Михаило Војводић	225
Глас Одељења истџоријских наука САНУ (џосвећен академику Владимиру Сџојанчевићу) / уредник Љубомир Максимовић	225
Зборник радова у часџ академику Десанки Ковачевић Којић / џлавни уредник Рајко Кузмановић	240
Докџор Владан Ђорђевић : џедесетџодинишња књижевноја рада : 1860 – 25. фебруар – 1910 / Војислав М. Субоџић	252
Прилози за истџорију хемаџологије у Србији / Радоје Чоловић, Милица Чоловић, Наџаша Чоловић	252

<i>На крају њуџа / Дејан Десџић ; уредник Милан Лојаница</i>	<i>273</i>
<i>Унајређење села у брдско-џланинским џодручјима Србије / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Унајређење џчеларсџива у Србији / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Образовање за модерну џољџивреду : зборник радова са научној скуђа, Шабац, 27. мај 2016. Година / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Академске беседе. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	<i>310</i>
<i>Прејиска Лодовика Бекаделија, надбискуђа дубровачкој (1555–1560) / Снежана Милинковић, Никша Сџићчевић ; уредник Слободан Грубачић</i>	<i>315</i>
<i>Зборник Инсџијџуђа за срџски језик САНУ. [Књ.] 3, Срџски језик и акџуелна џиђања језичкој џланирања / уређивачки одбор Иван Клајн, Предрај Пџјер, Срејџо Танасић ; главни уредник Срејџо Танасић</i>	<i>329</i>
<i>Именик ауђџора, уредника и џоворника</i>	<i>352</i>

Преписка Лодовика Бекаделија, надбискупа дубровачког (1555–1560) / Снежана Милинковић, Никша Стипчевић ; уредник Слободан Грубачић. – Београд : САНУ, 2016

Говорили: дописни члан Злата Бојовић
дописни члан Слободан Грубачић
проф. др Снежана Милинковић

У Београду, уторак 6. децембар 2016. у 13 часова

ПРИЈАТЕЉСКА ПРЕПИСКА

Отварам двадесет и прву овогодишњу Трибину, посвећену књизи која је писана давно, у шеснаестом столећу, и која је приређивана дуго, у нашем веку.

Када сам примио овај посао, упутио сам предлог за име Трибине и мали текст Извршном одбору САНУ. Те две одобрене реченице штампале се на свакој позивници, овако:

„Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године.

Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ“.

Хтео сам, дакле, да се виде заслуге претходника, јер то није редован случај и хтео сам да тако буде, у подтексту, наговештено једно лепо пријатељство.

Из вишегодишње преписке, пред овај сусрет, нашао сам у писму Никше Стипчевића јасно казано становиште и у одговору моју сагласност: свака установа која држи до себе неће на својој катедри приказивати књиге, брошуре и збирке фелтона у којима људи из те установе о њој и њеним заслужним члановима пишу јетким начином, неодмереним, упорно понављаним. Они имају право да говоре како хоће, то им се не може оспоравати, али и други морају имати право да нешто прећуте. То је забележено у уредничкој преписци.

А шта је забележено у преписци дубровачког надбискупа из шеснаестог века, у књизи коју је Никша Стипчевић осмислио и започео, а посао савесно урадила професорка Снежана Милинковић, говориће дописни члан Злата Бојовић и дописни члан, уредник књиге Слободан Грубачић, председник Одбора за критичка издања. Одбор је раније водио академик Стипчевић. Отуда и преписка надбискупа Бекаделија.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

ЗЛАТА БОЈОВИЋ

ЈЕДНО МОГУЋЕ ВИЂЕЊЕ ДУБРОВНИКА

За све оне који су у већој или мањој мери упућени у друштвени живот ренесансног Дубровника, а то су, по природи предмета, историчари и историчари књижевности, помен Лодовика Бекаделија одмах дозива из литературе добро познату и необичну причу, од оних које увек остају на граници веровања и неверовања. По тој причи, дубровачком бискупу средином XVI века, Лодовику Бекаделију, који је био блиски пријатељ Микеланђела Буонаротија, велики сликар, тада у осамдесетим годинама, на врхунцу славе, намеравао је да дође у посету у Дубровник, али то, ипак, из личних разлога и због старости, није могао да оствари. Читава приповест о Микеланђелу је нарасла у литератури захваљујући и чињеници да је Бекадели морао ближе да познаје великог сликара будући да је био један од префекта за време градње базилике Светог Петра у Риму 1536, на којој је радио Микеланђело. Међутим, његова сачувана писма Микеланђелу – управо из ове збирке – и сонети које су изменили, више су били израз маниристичке реторичке куртоазије, карактеристичне за епистоларије тога времена, и не говоре ништа непосредније о њиховом међусобном односу.

Незаобилазна је, на помен Бекаделија, и приповест у наставку. Лодовику Бекаделију су, по доласку у Дубровник, уз положај припадала и добра на највећем острву дубровачког архипелага, Шипану, на коме је преуредио и надградио надбискупску кућу. На неколико места у писмима писао је да му се мир и лепота Шипана допадају, посебно његова клима, и неколико година је посветио уређивању виле која је служила за одмор, али и за окупљање писаца и његових пријатеља, неколицине Дубровчана и Италијана који су разним поводима боравили у Граду, за разговоре о античким величинама, о поезији, филозофији, теологији и сл. Да би све било у складу са наменом, довео је са собом сликара дон Пелегрини Броккарда, који је на великој слици у надбискупском летњиковцу представио низ одабраних личности, а међу њима се налазио и лик Микеланђела. По Бекаделијевој изјави, тако је живо био представљен на слици „као да је жив и само што не проговори“¹. Све је то данас сведено на локалитет Бискупово и на остатке летњиковца и делова слике.

Уз сва накнадна тумачења и написе о Микеланђелу и Дубровнику, ипак остаје чињеница да је Белкедели одиста описивао Микеланђелу своје разочарање када је стигао у Дубровник, у коме је наишао на „дивље горе“ и „чељад љуту“, а када је шест година касније одлазио из њега, у опроштајном сонету, отпловљавајући дуж дубровачког архипелага, певао је:

„О, оточићи, љепши но ђардини...
О, оточићи, збогом! Вас ја волим
и Дубровник, ту дикку Илирије“².

На основу податка да је знаменити Тицијан израдио Бекаделијев портрет пре надбискуповог доласка у Дубровник, на нејасан начин исплела се прича да је и Тицијан био његов гост у Дубровнику. Тој необичној причи није Бекадели ништа допринео, настала је много касније у неопрезно спојеним подацима у иначе вредном биографском делу дубровачког ерудите Сара Цријевића.

Лодовико Бекадели је био важан црквени великодостојник, учесник Тридентског концила, папски нунције у Млецима, одакле је дошао у Дубровник, ангажован у спровођењу радикалне моралне католич-

¹ Slobodan P. Novak, *O Beccadeliju, o tinti, o Biundoviću, o dvorcima*, Dubrovnik, 1975, 1, 5–8.

² Два Бекаделијева сонета и један Микеланђелов препевао је Владимир Назор, штампани су у чланку: D. Ž., „Mikangelo u Dubrovnik“, *Narodna svijest* XXI (1939): 14.

ке обнове, што у дубровачкој Цркви није примљено са одушевљењем. Истовремено, био је посвећен књижевности, писао је поезију, бавио се проблемима версификације и био цењен у италијанским песничким круговима тога времена, кретао се међу познатим сликарима, са најзначајнијима био у личном додиру. За време боравка у Дубровнику, поред надгледања Цркве радио је доста и из тог времена потиче неколико његових дела. Ту је написао биографије Франческа Петрарке и свог савременика и пријатеља песника Пијетра Бемба, као и историјске белешке о Дубровнику и Сплиту (*Notizie storiche delle citta Ragusa e Spalato*) и о дубровачким бискупима. У почетку незадовољан градом, околностима у којима је живео, обичајима, страним светом, спутан непознавањем језика („признајем да ми је највећа непријатност што не разумем језик народа; властела говоре талијански, али сви остали словински“)³, временом се саживео са средином и трудио се „да постане Словен“. Осим поезијом, којом је подстицао песнике да пишу на италијанском језику, теолошким разговорима и сугестијама, утицао је и на уздизање религиозног духа писаца које је окупљао око себе.⁴

Збирка Бекаделијевих писама, насталих у Дубровнику током његовог боравка почетком друге половине XVI века, једно је од изворних сведочанстава о времену које је сигурно вредело дубље упознати. Значај те збирке, која је остала међу Бекаделијевим папирима у Парми, која је била последње место његовог боравка, у којој је и умро, одавно је уочена у литератури и о њој је са добрим познавањем дубровачке књижевности писао Јосип Торбарина, у познатој студији о италијанском утицају на дубровачку ренесансну поезију⁵ и у неколико прилога, у којима је и објавио делове преписке и коментарисао многе наводе из ње. Ту грађу је свестраније и обухватније наставио да истражује Никша Стипчевић и на основу ње је настала ова обимна збирка преписке.

Прихватајући се обимног посла, да представе богату преписку која сажима у себи многе теме времена, небројене Бекаделијеве везе са догађајима у Италији, на папском двору, међу писцима, теолозима, пријатељима, аутори *Прејиске Лодовика Бекаделија* посредно су признавали вредност овом пребогатом калейдоскопу једног времена, више окренутом апенинском но дубровачком простору, у коме је, ипак, непрестано исијавао и Дубровник.

³ Јосип Торбарина (Лондон), „Један дубровачки надбискуп (Лодовико Бекадели, 1555–1560)“, *Nova Evropa* XXI, 3 (1930): 183.

⁴ З. Бојовић, *Историја дубровачке књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, 2014 (стр. 199).

⁵ J. Torbarina, *Italian Influence on the Poets of the Ragusan Republic*, London: William & Norgate, 1931.

Преписка је приређена веома пажљиво, рашчитана је зналачким коментарима и многобројним подацима о десетинама савремених личности италијанске културе, цркве, уметности и историје тога времена, док је дубровачка страна препуштена тексту да сам о њој говори.

Запажено је и наглашено да у Бекаделијевим писмима има дубровачке атмосфере, а на основу сагледавања свих интеркореспондентних односа издвојене су неке од главних карактеристика, које су, према оцени аутора, биле у доменима представљања унутрашњег доживљаја самог Бекаделија и његових других ангажовања, која нису имала превише везе са дубровачким реалијама. Аутори су у томе били сасвим у праву.

Лодовико Бекадели, без обзира на то што је, наводно, доживљавао долазак у Дубровник као изгнанство, имао је важан задатак. Први је био, као и за све папске изасланике, да из Дубровника будно прати сва збивања на турској територији (из тога времена постоји више извештаја те природе, неки су чак и објављивани), тамошња кретања, положаје, војне снаге итд. Дубровник је био врло погодан за прибирање те врсте информација: граничио се са турском територијом, имао је непрестане везе са турском влашћу, коју је као врховну признавао, и сталне везе преко поклисара који су непрестано доносили вести из Сарајева, са Порте итд.

Битан задатак Бекаделијев био је рад на радикалном спровођењу католичке обнове и на довођењу у ред дубровачке цркве која није увек била безрезервно одана Ватикану, јер је била свесна да држава којој припада није ничија провинција већ самостална република. Дуго је већ и било упражњено место надбискупа дубровачког, а Бекаделијевог претходника су, као што је познато, Дубровчани вратили са пола пута. Бекаделија су, истина је, дочекали свечано. Нећемо се бавити Бекаделијевом службом, о чему има доста извештаја и података у писмима, као и у тајним државним списима дубровачког архива, али вреди напоменути да је његова „мисија“ била јасна – један од важних практичара Тридентског концила два пута је покушао да у Дубровнику оснује језуитски колегијум. Оба пута то Сенат Републике није одобрио. (Дубровник је, да додамо, и поред велике пропаганде, изузетно дуго одолевао притиску језуита и тек читав век касније биће основан у њему језуитски колегијум.)

Постојала је и једна практична, важна околност. Дубровчани су уживали многе турске трговачке повластице па су тако у одређеним временима њихове лађе несметано могле да превозе жито за Рим, што је, такође, Бекадели надгледао.

Поред свега тога, дуги боравак у Дубровнику неминовно је под-

стицао Бекаделија да, пишући званичницима или пријатељима, помиње детаље из живота, а најчешће су то биле необичности на које је наилазио као странац, да указује на појаве које су данас често драгоцене слика времена.

„[...] Дубровник оскудева у много чему, нарочито у намирницама, и обично се једе месо вола или ушкопљених јагањаца, а уз лошу климу, с југом који непрестано дува, кажу лекари, место је погодно за меланхоличне и махните.“ (Уголину, 1558)

За нас је од посебне важности, на пример, писмо у коме обавештава строгог кардинала Микела Гизлијери („кардинале Алесандрино“) да је у Дубровник стигао најновији списак забрањених књига – чувени *Index librorum prohibitorum* који је одређена ватиканска комисија непрестано обнављала и да је тадашњи приор Доминиканског манастира почео да га примењује. Та прва појединост није битна јер је уобичајена. За нас је далеко важнија Бекаделијева недоумица, а односи се на преводе Библије на народне језике који су се нашли на том списку, јер у читавој „словенској провинцији“, „а не само у Дубровнику, како они кажу, од Св. Јеронима па надаље, служе се светим књигама на њиховом језику које читају не само жене у манастирима и приватним кућама, већ се њима служе и за мисе од катедрала до манастира [...]“

Пишући италијанском пријатељу Паолу Минуцију почетком 1559, нешто сасвим приватно, поводом двојице младих пријатеља који су дошли у Дубровник за време карневала да „поручи њиховим женама да се не срде што проводе [њихови мужеви] карневал у Дубровнику и да не буду љубоморне на [дубровачке] жене јер не само да не знају да говоре италијански, већ и играју само са рођацима и с марамицом у руци“, Бекадели је, ненамерно, прибележио један сликовити детаљ патријархалног Дубровника, који одудара од опште представе о кагневалским преслободним забавама (ово писмо је, иначе, објављивано и цитирано у литератури).

Између свих великих и важних тема, или их тако склон преувеличавањима и фразама Бекадели представља, искрсавају ситне реалности од овог света. Има у овим писмима, циљно слаганим у збирку, јер је објављивање епистоларија за живота било и мода и манир, понекад и поетичка категорија, доста скривених места о Дубровчанима и Дубровнику, која се не могу уочити без познавања позадине, природе живота у граду и друштвених околности у одређеном тренутку. У преписци је садржано на десетине појединости које на разне начине откривају живот и природу Дубровника, бар са оне стране са које је све посматрао и могао да разуме један надбискуп – ипак удаљен од реалног живота и један странац.

Објављујући ова писма као грађу, јер она јесу то у првом реду, аутори су обавили изванредно користан посао и отворили простор за даље њено проучавање. Верујемо да ће анализе и тумачења многих од ових писама употпунити мање познате или непознате стране дубровачке стварности, скривене у порукама Лодовика Бекаделија.

СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ

ЕПИСТОЛА О ЕПИСТОЛИ

Портрет надбискупа Бекаделија у позноренесансном стилу, који је 1552. насликао највећи сликар венецијанског „кватрочента“, славни Тицијан, Белинијев ученик и супарник Рафаела и Микеланђела, изложен је у галерији фирентинске породице Медичи, која је и сама дала бројне бискупе, али и кардинале и папе. У галерији Уфици, између портрета прелепе Флоре и младог малтешког витеза, видимо овог болоњског прелата с надбискупском капом, коју ће један други пријатељ моћне породице Медичи, тих „кумова Ренесансе“, Еразмо Ротердамски, „краљ хуманиста“, одбивши претходно кардиналску част, заменити професорском капом која ће постати обавезни модни детаљ свих европских хуманиста. Али сама слика, као и чувени Холбајнов портрет Еразма с књигом, настао нешто раније, илуструје заједничку преданост: преданост ренесансном идеалу лепоте, коју су обојица видели остварену у књизи, тачније – у књижевном тексту.

Књига, пак, која је пред нама садржи приређена писма надбискупа дубровачког Лодовика Бекаделија. Она је, како то и ауторка предговора Снежана Милинковић у једној од завршних напомена каже, плод дугогодишњих истраживања и прикупљања архивске грађе преминулог академика Никше Стипчевића. Тај је материјал, по његовој жељи, средила и приредила, издвојивши оно што је – за период назначен у наслову – најинтересантније, и што нам истовремено даје најпотпунију слику о животу и делу овог особеног, а опет тако типичног италијанског хуманисте, који се након тридесет и седам дана дуге пловидбе нашао у некој врсти егзила у дубровачкој дијецези – где све пучанке говоре само „илирски“, „словински“, „скјавонски“, а на „карневалу играју само с рођацима и с марамицом у руци“ (327) – осећајући да је на елегантан начин склоњен из центра одлучивања (*relegato fuor del mondo*), далеко од пријатеља чији су портрети – које је насликао Brocardo, „мали Рафаел“ – дуго остали неоштећени на зиду виле на отоку Шипану код Дубровника, његовом „приватном Парнасу“.

Наиме, како је то на извештајан начин и истакла ауторка предговора,

ова преписка, као и сав биобиблиографски апарат који је дат у обимним, али за праћење текста неопходним нотама, требало би да понуди кључ за разрешење – ако се ишта у филолошко-историјским дисциплинама и може до краја разрешити – једног већ дуги низ деценија отвореног питања о утицају Бекаделија на културни живот оновременог Дубровника, као и да заокружи слику о овом болоњском хуманисти који се и у црквеним пословима обрео без праве вокације и без искрене жеље. Тако се, пратећи писма од именована преко доласка у сам град и првог изненађења због начина функционисања локалних и црквених власти – код којих, на пример, неки Дубровчани успевају да испослују декрете од суда и постану витезови неког непостојећег јерусалимског реда, те тако „добијају поштеду од јавних обавеза, иако су жењени и не придржавају се регула“ – па до извесног мирења с новом средином, посредно, али и надасве јасно може пратити „животна парабола“ интелектуалца који се затекао у средини која његовим стремљењима није пружала довољно подстицаја и који се свим силама упињао да из ње што пре и што достојанственије – оде. Мало се зато и може сазнати о граду-републици, тој „малој Венецији, урешеној племенитим и културним мужевима“ (мислио је на Гоце, Кабоге, Сkochибухе и Гундулиће); о „малом граду који личи на рај, а чим је у завади, постаје пакао“ (449).

Истина је, притом, да су га занимали и *personaggi minori in piccolo mondo antico* – да парафразирам наслов познатог романа Антонија Фогацара (*Fogazzaro*). Занимао га је, наимае, такозвани „мали свет“ – па тако и судбина девојке Луције из Пераста, која је напустила извесног Рада из Конавала пошавши за братом Николом, тобцијом дубровачким, к неким рођацима Морлацима од којих треба да је избави шибенски бискуп (423) – једнако као и глобална црквена превирања што су се одражавала на културни и интелектуални живот Италије.

Трудећи се да следи „траг добрих пастира“, пише о томе „да ли је корисније ожени се или бити без жене“, као у трактату о браку посвећеном пријатељу Гундулићу, али и о „спознаји самог себе“ и „бесмртности душе“. Но сва његова загладаност у вишезначност исповедних, вознесених књига, која је била његова друга природа, његово друго Ја, сада затурено у следеће углове сачуваних писама – нестаје када, као у толиким другим часовима осаме у којима се, каже, „воде простиру“ пред њим „као стара потамнела огледала“, за разлику од шибенског бискупа коме се стално привиђају ускоци на пучини, настоји да – у орсану свог летњиковца, испод волта од „мале тараце“ – разреши, да рашчини западноевропску драму, протестантску револуцију: раскол у хришћанском вредносном органону.

Без великих илузија, префињен и самоуверен, али само онолико колико дозвољава добар укус и разумна опрезност, узорит познавалац светих списа, *biblista di fama*, али и песник, пријатељ Микеланђела с којим размењује сонете, написао је у граду под Срђом биографију Франческа Петрарке, а ако је тачно, како ауторка у предговору тврди, да је сређујући своју преписку готово до саме смрти, желео да кроз епистоле, тај типично хуманистички жанр, напише и своју аутобиографију – онда поменуто значење писама добија и своју потврду: у покушају да, како каже, „као угљеном“ (286) начини скицу своје животне приче, Бекадели самом граду, протагонисти његове стварности, и литерарне и оне проживљене, није подарио најистакнутије место. Свеједно што – захваљујући другим радовима – знамо да се за тај боравак везују нека од његових најзначајнијих дела, што се у предговору и помиње, и без обзира што је пет пуних година проведених у том „гнезду меланхолије“, под ударима „југа“ што људе чини „махнитим и сетним“, оставило трага и у његовој лирици, али и лирици неких Дубровчана, о чему је писао наш велики пријатељ Никша Стипчевић.

Управо је са ових разлога ауторка својим предговором понудила студију какве у том облику до сада није било у нашој научној јавности, студију о ономе шта је уопште епистола – писмо, која су њена значења и форме у доба хуманизма, прецизније 16. века, па онда и шта је епистола значила за самог Бекаделија, не губећи из вида ни историјске, биографске и библиографске податке везане за протагонисту рукописа. Морала је, исто тако, да истакне како су у том преломном периоду много већу важност од било чега другог – па и од описа Дубровника – имала питања црквене реформе. Она су за собом вукла дугу сенку прогона одређених личности, њихових идеја, а нарочито „књига које су превели и тумачили забрањени Немци“ (331).

Јер, то је време када је Европа у пламену, време прелома какве не доносе само штампарска преса и пушчани прах, време Мартина Лутера када се отворила „пукотина у небеском своду“, доба сељачких ратова и витезова-пљачкаша, када су и архиепископи спавали у панциру, доба „страшних кула“ Јохана из Лајдена који у Минстеру проглашава нови Цион, „државу нове једнакости“, чији поданици, анабаптисти, руше све звонике који „стрше“, а под завршним налетом царске војске сви гину певајући, пркосећи топовима „што подражавају муњу Господа Бога“.

У писмима се открива због чега су противници римског прелата могли сматрати *nikodemitom* (Калвинов израз), то јест прикривеним протестантом, и самог Бекаделија, и његове пријатеље, и његове одане

пријатељице – на пример, лепу песникињу, маркизу Виторију Колону (Colonna), највећу песникињу италијанског Ринашимента, коју је Микеланђело такође насликао с књигом – будући да су одвећ помирљиво и често тумачили лутерански став по коме ни добра дела ни исповест не могу помоћи ономе кога је Бог предестинирао за пакао. Лутерову улогу у ширењу нове, евангелистичке, вере видели су као ново тумачење цркве, државе и нације – као нововековну идеју индивидуалне слободе.

Дубоко свестан, међутим, да три велика Лутерова списа руше темеље такозваних „романиста“: сазивање сабора, првенство духовне власти и тумачење Библије, Бекадели је својом стародревном римском причом о поузданости знања, непроменљиве традиције и трајне поделе друштва према људском организму, на главу, руке и желудац, о којој говори и Ј. Буркхарт у својој *Култури ренесансе у Италији*, успео да привеже своју дубровачку барку уз чврсти стари феудални брод.

Сама, пак, писма дата су у својој оригиналној форми, на италијанском, уз примену већ неких устаљених приређивачких интервенција за ту врсту рукописа, како би се сваком читаоцу омогућило да и у њиховој посве реторизованој форми уочи све оно што је у предговору истакнуто, док је и за оне који не владају овим језиком дат и садржај испред писама, која су слата и преко браће Гундулић и „трговца Наљешковића у Венецији“.

Као епистола о епистоли, као писмо о писању писама, ова књига се, тако, склапала приликом прикупљања грађе, чија обрада се нашла испод црте, у фусноти, па је на неким страницама где заузима више простора од главног текста могла мирно заменити место – толико успешно да се више и не зна шта је одјек чега. Садржај писама је, наиме, употпуњен објашњењима, кратким биографијама – када је ауторка до тих података могла доћи – или основним подацима о дестинатарима и личностима које се у писмима помињу. Ти драгоцени подаци, управо због интимног карактера самих писама, омогућују читаоцу да их смести у одређени контекст и да схвати њихово само наслућено, никада до краја изречено право значење: сасвим у складу с постулатом хуманизма – *dissimulare*.

И академик Никша Стипчевић и професорка Снежана Милинковић уложили су огроман труд као и завидно знање како би овај споменик једној од важних фигура италијанског хуманизма, али и историје Дубровника, био довршен. Стога ово издање Академије представља праву потврду овом труду, а и прави начин да тај споменик добије на свом значају.

СНЕЖАНА Милинковић

ЗАХВАЛНОСТ АКАДЕМИКУ НИКШИ СТИПЧЕВИЋУ

Као један од аутора публикације коју овом приликом представљамо, морам, најпре, да се у име оба захвалим на овој пригоди и на одлуци да се и *Прејиска Лодовика Бекаделија* уврсти у програм већ увелико престижне Трибине Библиотеке САНУ, као и онима који су о тој преписци желели да говоре, академицима и мојим професорима, Злати Бојовић и Слободану Грубачићу. А потом, због специфичности околности, да не говорим о самоме делу о којему је већ довољно речено и о којему су говорили позванији, како је и ред, а на основу онога што су аутори понудили у коначној форми књиге, те тако оно што су имали да кажу и дали свима заинтересованима на процену и просуду, већ да неколико речи кажем о самом настанку подухвата, његовом – дубоко верујем – значају и тада и данас. Тиме, посредно, и о другом аутору, професору и академику Никши Стипчевићу, којему и имамо да захвалимо за овај данашњи сусрет, на овоме месту и у овој форми, а који, нажалост, већ коју годину није више са нама, и којему – и не само због те за мене и даље непојамне чињенице – свакако припадају све евентуалне хвале (док, наравно и посве логично, све критике и покуде иду на рачун оне која стоји пред вама).

Када је Карло Дионизоти, један од највећих италијанских филолога и историчара књижевности, а свакако, из наше садашње перспективе, и најугицајнијих, који је свој радни век провео у Енглеској, у Лондону, крајем седамдесетих година XX века позвао истраживаче да се посвете, с једнаким жаром и спремом, документовању и тумачењу и непрегледног мора мањих дела, али и преписке, писама, протагониста пре свих доба званог хуманизам и ренесанса, у којему се зачињу и постављају основе за све потоње не само књижевне, већ и историјске феномене, мало је ко схватио значај његовог предлога, а још је мањи број оних што су се таквим бављењима и посветили, у Италији и шире. Јер није Дионизоти тражио тек пригодни излаз за књижевне студије, већ тада у кризи, како то најбоље показује ондашња теоријска мисао (узгред, некако природно дође да се запитамо а када то књижевне студије нису биле у кризи, али то је већ друга тема). Дионизоти је, делекосежно, предлагао да се, с једне стране, превазиђе унитарна поставка једног Де Санктиса која је одређивала, односно учитавала бремениту, јединствену и једну националну перспективу и линију у сваки критички и историјски рад, тиме потискујући и пренебрегавајући све оне појаве, ауторе и дела који тој датој линији, пре свега са језичког становишта,

нису могли бити уприличени; а са друге, да се оде корак даље од можда најважније италијанске школе, „школе варијанти“, која је у бегу од „форме“ и „духа“, текстове опет готово увек највећих аутора чијим се настанком бавила осуђивала, у крајњем исходу, да буду изолована од времена и простора у којему су настали. Требало је, очигледно, времена да се нека врста побуне против великих имена и отаца, а у име нових визија и поставки, зачне. Али, то време није било потребно професору Стипчевићу у којег је одмах превладала, рекла бих, интелектуална храброст и знатижеља. И сам, попут Дионизотија, италијаниста „на периферији царства“, одмах је схватио значај и домете предложене, а и научно оправдане децентрализације и у просторном, и у вредносном и у хијерархијском смислу, и препознао прилику да и средине, попут Дубровника, које су живеле од „одбљеска славе“ канонизованих ценатара из којих исијава култура добију властито место у мозаику сличних, али увек и особених средишта. Притом не губећи из вида оно опште, назоре времена и његову доминатну идеологију, јер сваки партикуларизам који је самоме себи сврха на крају почне да урушава властите прерогативе. И одмах је, како сведочи писмо које се сигурно чува у Архиву САНУ, а чију сам копију имала прилике да видим, као тек изабрани дописни члан, а већ увелико ревносни посетилац Државног Архива у Дубровнику и искусни рагузолог, обавестио Управни одбор САНУ да ће, заједно с академиком Радованом Самарцићем, отићи да истражи и прегледа Архив у Парми где се чувају и дан-данас писма Л. Бекаделија, човека који је својим животом, како смо и рекли у нашем уводу, понудио можда праву, неулепшану слику раздобља хуманизма и ренесансе, а који је имао ту срећу – или несрећу – да пет година, као надбискуп, проведе у Дубровнику. Тако започиње Професоров мукотрпан рад на огромном материјалу (уредно, узгред буди речено, снимљеном у Парми и допремљеном у Београд) који, упркос несебичној помоћи тада младих сарадника, свакако, како сви добро знамо, без спремне и стручне екипе уз издашну финансијску подршку институција, није могао бити ни брзо ни добро довршен. И то је била цена – као и у Дионизотијевом случају – живота италијанисте на „периферији царства“. Али без обзира, од крајње замисли није одустајао. И тако се, у једном тренутку, одлучио да готово непрегледни материјал, односно Бекаделијева писма (која покривају и период последњих месеци рада Тридентског концила, где је свој допринос дао и наш Бекадели) ограничи на период којег је надбискуп провео у Дубровнику, од 1555. до 1560 (како и стоји у наслову), као и да у припрему материјала за објављивање укључи и мене (ето прилике да кажемо и да је редослед аутора његова замисао – у складу с

његовом пословичном прагматичношћу, устврдио је да презиме које почиње словом М долази пре оног што почиње словом С, док у складу с једнако познатом интелектуалном етиком није желео да се појављује као први аутор књиге чијем коначном облику неће имати прилике да допринесе јер је већ тада знао да му се неумитно ближи крај). Данас би био поносан на своју упорност, премда то никоме не би показао, и стога ја имам дужност да, у његово име, кажем да поново данас и овде, ми, и београдска италијанистика и београдска научна средина, опет захваљујући њему, учествујемо, усудила бих се рећи равноправно, у веома важним не само књижевним већ и културним постигнућима јер се и у Италији управо током ове године појављују и појавили су се плодови сличних радњи, настали с истим замислима и захваљујући истим потицајима. Међу њима је можда најважније тротомно издање преписке Балдасареа Кастиљонеа, дело екипе истраживача, које се појавило у издању престижне издавачке куће Еинауди. А некако после свега испада сувишно рећи да је Бекадели и с Кастиљонеом био у преписци. Оваква интелектуална и духовна препознавања и сагласја најбољи су доказ да је основни задатак истраживача да на прави начин одговори правим изазовима властитог времена. Дубоко верујем да нас је академик Стипчевић и овим подухватом, преписком Лодовика Бекаделија, томе подучио и овога пута му се ја лично од срца захваљујем.

